

20–21. БРОЈ БЕЛЕЖНИЦЕ

Своје (с лева на десно): Драган Стојменовић, Бранислав Димиријевић, Ана Јанковић, Горан Миленковић, Весна Тешовић, Милен Миливојевић; седе: Јелица Живковић, Виолета Стојменовић, Драгица Радејић, Слађана Ђурђекановић-Мирић

РЕДАКЦИЈА БЕЛЕЖНИЦЕ

Драги и поштовани читаоче,

Ти, заправо, гледаш у једну од слика десет дућих бурних година наших животиња, смештену у двадесет шарених бројева Бележнице, листића за библиотекарство, књижевности и културу.

Како је крећало, са бомбама, мемлом и одрумском, ишчином у мраку, у очају и страху, а наивно и бодро, са малом великом жељом да се говори и ствара, иако је и настављено – зла су друја, нове невоље вине иза свакоја уила, али култура некако, чудом, оистијаје. Околности и начини су друја, а људи и њихове нарави остали су исти. Странице листића уостили су: анализије иалеоиндустријској прада, уричану меланхолију иаланачке шромости, шракшаје о ираоницама, стихове о усамљеностима, старе фототрафије, оледе о моралу, разговоре о књијама и читању, обимне библиографске ирилоје, културноисторијске бедекере, есејизирани шује, мудре и незграјне кришике, идеоло-

ијеме о информацијама, и још заборављене иодишњице, стиховане иолемике, ирошне маје, важна сећања, цивилизацијске и људске иројекције, ламентше и оитиизам. Разнобојно, каткад на штеју концевитију; иолифоно, на штеју звуку који је одастай да нађе иријашеља; идеје мудро, идеје младалачки занесено и ирошно.

И још гостиа речи о свему, и још гостиа мисли о свему...

У овој малој ириодној бележници међушим само шо – да се каже једно оиромно хвала свима онима који су (не онако како би шребало и морало, неи онако како је, у овој најезди некултурних, необразованих, моћних и у ииоме срећних, једино било мојуће), за културу, књију и библиотеку, за Бележницу, на иоклон дали своје време, своју иворачку снају и своју доброту. Надамо се да им се врашило.

Редакција

Живот библиотеке	
Драган Стојменовић	
ДИГИТАЛИЗАЦИЈА И ИМПЛАНТАЦИЈА	4
Весна Тешовић	
ПЕРСПЕКТИВЕ РАЗВОЈА ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА У СРБИЈИ - ИСКУСТВА И СТРАТЕШКО ПЛАНИРАЊЕ	13
Драгана Милуновић	
БИБЛИОНЕТ 2009	19
СТРУЧНИ ИСПИТИ У БИБЛИОТЕЧКО-ИНФОРМАЦИОНОЈ ДЕЛАТНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ 2005-2008	22
Јелица Живковић	
КОМЕ СУ ПОТРЕБНЕ СЕОСКЕ БИБЛИОТЕКЕ	25
Драгана Малић	
МОДЕРНЕ ДЕЧЈЕ БИБЛИОТЕКЕ: МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ	27
Нарциса Алексић	
ДЕТЕ И БИБЛИОТЕКА	31
Наташа Антонијевић	
ПРИЧА О СТАРИМ БИБЛИОТЕКАМА: ОД ИДЕЈЕ ДО РЕАЛИЗАЦИЈЕ ПРОГРАМА	32
Марина Митрић	
ПЕРИОДИКА У ШКОЛСКИМ БИБЛИОТЕКАМА У СРБИЈИ	34
Славица Јанковић	
ИЗДАВАЧКА ДЕЛАТНОСТ ЗЕМУНСКЕ ГИМНАЗИЈЕ	40
Драган Мрдаковић	
MONS AUREUS: ДВА НОВА БРОЈА	44
Шта се дешава	
Саопштење жирија за доделу награде „Књига године борског аутора”	
КЊИГА О БОРУ И БОРАНИМА	45
Бранислав Димитријевић	
„НАГРАДА”	46
„КАФАНСКА ПРИЧА”	48
„ПОЕТИКА КОНКУРСА”	48
Весна Тешовић	
Драган Стојменовић (фотографије)	
ДАНИ КЊИГЕ У НАРОДНОЈ БИБЛИОТЕЦИ БОР – У РЕЧИ И СЛИЦИ	51
Милен Миливојевић	
КА ОТВОРЕНОЈ КЊИЗИ	55
Сузана Мијић	
НОЋ МУЗЕЈА	56
ПРОФЕСИОНАЛИЗАЦИЈА МАГИЈЕ - ВРАЧАЊЕ	57
Драгана Јовановић	
НЕКА БУДЕ У ПРВОМ ПЛАНУ СВЕТ КОЈИ РАСТЕ НА ДЕЧЈЕМ ДЛАНУ	60
Слађана Ђурђекановић	
Данијела Матовић	
Душан Кабић	
НАКОН ПЕТ ГОДИНА	62
Данијела Матовић	
РЕТРОСПЕКТИВНА ИЗЛОЖБА ДРАГИШЕ ОБРАДОВИЋА	65
Књиге, књижевност	
Бранислав Димитријевић (преводацац)	
Џ. Д. СЕЛИНЦЕР: „ЈА САМ ЛУД”	66
Бранислав Димитријевић	
МИСТЕРИЈА СЕЛИНЦЕР	71
Милан Мирић	
ИЗ НЕОБЈАВЉЕНЕ ЗБИРКЕ БОРОВАЊЕ	75
Милен Миливојевић	
ВЕНКО ХРИСТОВ (1946-2009)	76
ЈОВИЦА ЂОРЂЕВИЋ (1954-2009)	77
На нашој стази	
Весна Тешовић	
МИКЛОШ РАДНОТИ - СТОГОДИШЊИЦА РОЂЕЊА	79
Стеван Молнар	
О ПЕСНИКУ СА ПОВОДОМ	81
Момчило Станковић	
ЗАПИСИ О БОРУ И БОРСКОМ РУДНИКУ (20): У КОНЦЕНТРАЦИОНОМ ЛОГОРУ	87
Драгица Радетић	
ДОЖИВЕТИ СТОТУ	90
Драгољуб Ђуровић – Ђуша	
СТАРИ БОР – СЕЋАЊА (ОДЛОМАК)	98
Горан Миленковић	
ДОЛЕ	108
Прикази, читања, расветљења	
Виолета Стојменовић	
ФУТУРИСТИ И МАНИФЕСТИ	110
Жарко Миленић	
ПОСТОЈИ ЛИ У ХРВАТскоЈ КРИТИКА ПРИЈЕВОДА	127
Витомир Теофиловић	
ТЕМАТСКИ ЛУК МИЛЕНА МИЛИВОЈЕВИЋА	130
Милен Миливојевић	
ПОЉУБИ РЕЧ	134
Весна Тешовић	
ДОКТОР ЗА ЛЕЧЕЊА ОД ПРАЗНИХ ПРИЧА	137
Драгољуб Ацковић	
ПИСАНА РЕЧ НА РОМСКОМ ЈЕЗИКУ И О РОМИМА	139
ИЗБОР БЕЛЕЖНИЦЕ	141
Летопис библиотеке	144
Ствари које су прошле	
Милен Миливојевић	
КО МОЖЕ ДА СЛИКА ЖЕНСКЕ АКТОВЕ	145
Белешка	
Владан Јеремич	
ТРАНЗИЦИОНА ПРАВДА	146

БЕЛЕЖНИЦА, часопис за библиотекарство, књижевност и културу

број 20–21, година 11, двоброј 2009. године

Цена: 200 динара; ISSN 1451–2378

Издаје два пута годишње; Тираж: 300 примерака

Издавач: Народна библиотека Бор, 19210 Бор, Моше Пијаде 19, За издавача: Весна Тешовић, директор Народне библиотеке Бор, Главни и одговорни уредник: Ана Јанковић, Редакција: Слађана Ђурђекановић-Мирић, Милен Миливојевић, Бранислав Димитријевић, Јелица Живковић, Драгица Радетић, Драган Стојменовић, Горан Миленковић, Виолета Стојменовић, Припрема и прелом: Александар Живуловић, Лектура и коректура: Виолета Стојменовић; Штампарија „Grafomed”

Телефони: 030/423-592 (директор), 458-120 (редакција); E-mail: nbbor@nadlanu.com, nbbor@ptt.rs.

Редакција *Бележнице* захваљује свима онима који су својим текстовима, саветима и сугестијама помогли да двоброј 2009. угледа светлост дана и буде овакав какав јесте.

Позивамо све оне који то желе и могу, да буду сарадници и у наредним бројевима.

Момчило Станковић

Записи о Бору и Борском руднику (20)
У концентрационом логору

Немци су веровали да ће векова-
нти у Борском руднику, па су им
и сви планови били дугорочни. То-
ком 1941. године одржано је више
састанака између најодговорнијег
за планирање и привредни развој
Хитлерове Немачке, инжењера Тота,
генералног конзула Франца Нојха-
узена и више немачких стручњака.
Циљ ових састанака био је израда
планова за проширење експлоата-
ције Борског рудника и боље ко-
ришћење других рудних богатста-
ва источне Србије. О закључцима
са тих састанака Нојхаузен је ура-
дио белешку у којој се, између ос-
талог, каже:

„Пошто су геолошка истражи-
вања показала добре резултате, из-
грађен је план по коме је треба-
ло налазиште угља и лигнита Кос-
толац претворити у модерни днев-
ни коп са великим багерима, маши-
ном за чишћење, пругама и транс-
портним средствима. Прорачунима
је утврђено да за предвиђена пост-
ројења у Костолцу постоје залихе
лигнита за око 80 година.“

Даље се у поменутој белешци
каже:

„Израђен је план за изградњу ве-
лике електричне централе Косто-
лац која би давала 30 милиона ки-
ловата електричне енергије са ауто-
матском опремом и допремом угља
од дневног копа до пећи, као и план
за изградњу далековода Косто-
лац-Београд и Костолац-Бор. Из-
рађен је план за изградњу дунавског
пристаништа – Костолац са мо-
дерним истоваривањем и утовари-
вањем. Затим планови за изградњу
постројења и машина за модер-
ну топионицу, која би се изгради-
ла у Костолцу одмах поред Дунава,
за топљење бакарних концентрата
из Бора. План за подизање зграда

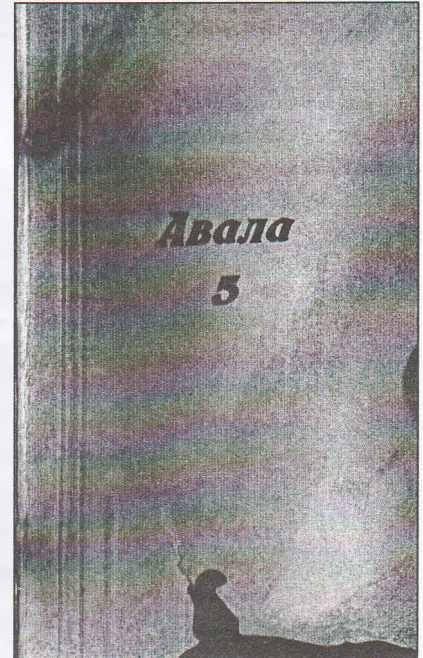
за смештај машина за прераду 450
хиљада тона пирита који се добија
са дневног копа у Борском руднику.
Према плану овај објекат је требало
изградити поред топионице Борског
рудника и на Дунаву у Костолцу.
Затим, план за изградњу пруге Бор-
Костолац ради транспортовања ма-
теријала за постројења.“

Људи – робови

Попут великих старовековних
силника и Немци су одлучили да
своје планове остваре масовном
употребом – робова. Зато је Бор
претворен у велики концентраци-
они логор који је покривао Бор и
ширу околину, а робове је, поред
Србије, морала да шаље и сва оку-
пирана Европа. Најдетаљнији опис
тог логора дао је Слободан Босиљ-
чић који је у једном периоду окупа-
ције руководио партијском органи-
зацијом Бора.

Ево дела његовог описа борског
логора (*Развиџаџак*, година 4, број 1,
Зајечар, 1966):

„Услови живота и рада били су
сурови. Најгрубљи терор владао је
у тзв. „Штраф-лагеру“ и „Кацет-ла-
геру“. У „Штраф-лагер“ су затвара-
ни сви они који су бежали са рада
или нису испуњавали норму. Ви-
сина казне кретала им се од јед-
ног месеца до две-три године. „Ка-
цет“ је био логор заробљених пар-
тизанских бораца и помагача на-
роднослободилачког покрета. Ос-
тали логори били су растурени по
пространој околини. Код борског
гробља, на путу за Кривељ, налазио
се тако логор „Берлин“, на Сења-
ку „Сименс“, на другом километ-
ру логор „Функе“, у новој колонији
„Дрезден“, а код топионице, на пре-
лазу за флотацију, логор „Брин“. Од

Насловна сџрана свеске М. Радношџија,
у којој је записивао сџихове током своје
боравка у борском руднику

Бора, дуж трасе будуће пруге, лого-
ри су грађени просечно на сваких
пет до десет километара у правцу
Црног врха и преко њега ка Жагу-
бици и Петровцу: „Инсбрук“, „Вин“,
„Минхен“, „Грац“, „Брегенц“, „Фо-
ралберг“, „Бајерн“, „Франкен“, „Вес-
тфален“, „Тирол“, „Линц“, „Хол-
штајн“, „Хасен“, „Виртемберг“, итд.
У овим логорима радило је и десе-
так омладинаца присилно доведе-
них из Београда.

Тако је овај предео био начичкан
казаматима пуним логораша.

У логору „Берлин“ никада није
било мање од 2 до 2,5 хиљада људи.
Од оснивања, половином 1942. го-
дине, па до краја рата, неколико де-
сетина хиљада људи у овом лого-
ру били су жртве и сведоци мно-
гих злочина. Логор је сачињава-
ло шест великих древних барака
са густо поређаним двоспратним
и троспратним креветима. Био је
ограђен бодљикавом жицом и под
контролом стражара, Немаца из Ба-
ната и Ердеља и Мађара – хонведо-

Затвореници једној од радних лоџора код Бора

ваца. Из овог се логора ишло на рад под стражом углавном на раскривкама бакарне руде по радилиштима Тилва мика и Тилва рош. Рад се тамо обављао по утврђеним нормама. Сви који не би испунили прописану норму оштро су кажњавани. Некима је ускраћиван ручак, другима и ручак и вечера, а затим су следиле казне затвора у трајању од једног до шест месеци, које су издржаване у „Штраф-лагеру“. Није било ноћи, а да пијани тотовци не сврате у коју бараку, разбуде уморне људе, провоцирају их и на најмању приредбу шамарају их и батинају штаповима. Они најокорелији сматрали су за изузетно задовољство да групе дотераних изводе у хладну ноћ и да тамо, пијани, обављају са њима егзерцир.

„Ш“ и „Л“ – знаци жигосаних

Напоран физички рад, лош смештај и још гора исхрана, здравствене

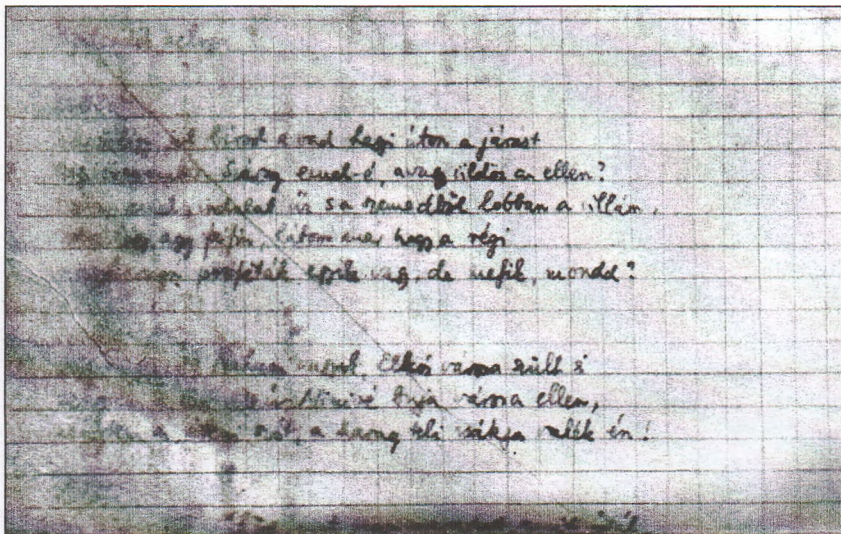
но су упропастили многе људе. Велики број радника тешко је оболевао. Лекарска помоћ била је при томе сведена на најмању меру, а домаћи лекари су били сасвим немоћни. Боловања нису могли да отварају јер је свака болесничка листа увек ишла Немцу, који је испод лекарских налаза скоро увек стављао напомену *сјособач за рад*.

Нарочито су према затвореницима били безобзирни чувари у логорима „Штраф“ и „Каџет“. За чуваре тих логора Немци су обично одабирали најбезобзирније стражаре.

Затвореници логора „Каџет“ радили су најтежи посао, у рударској јами, голи и боси, ногу нагрижених од плаве воде. Крај њих су стајали стражари са аутоматом око врата и воловском жилим у руци, којом су раднике тукли до бесвести. Логораши из логора „Штраф“ радили су у флотацији без вентилације, у каменој прашини која је брзо нагрисала плућа. На рад су сви одла-

зали оскудно одевени, са ознакама свога логора: на десној ногавици било је масном бојом утиснуто велико слово „Ш“ (или „З“), а на левој „Л“. Оба ова знака морали су носити и на леђима. На ногама је обично ретко ко имао какву обућу, изузев понеко дрвене кломпе, најчешће су били боси, чак и зими, кад су голотињу прикривали старим поцепаним памучним ђебадицама. Исхрана у овим логорима била је још много гора него у осталима. Од буђавог, крупно самлевоног кукурузног брашна печени су тврди котурићи проје од по 50 грама. То су затвореници добијали уз ретку чорбу махом од куване кромпирове љуске.

Немци су често ноћу одводили из ових логора групе од по десетак сасвим изнемоглих људи. На периферији Бора су их убијали и бацали у Борску реку, затрпавајући их кварциним материјалом нагомиланим са раскривке руде на Тилва рошу.

Раднотијев рукопис

Међу бункерима у жицама

Ако би неко успео да побегне, Немци су сместа вршили одмазду стрељајући при томе и читаве групе затвореника. Многи од њих су јавно сахрањивани, али је већи број нестајао тајно, ноћу. Лешеви, за које је по дужности знао борски свештеник, као једини очевидац, били су готово црни, крвави, размрсканих глава, осакаћени; таквих је и он видео 54 само из логора „Кацет“.

Цео Борски рудник био је тада широко опасан са око 30 јако утврђених бункера, са покретном митраљеском куполом на врху, који су међусобно били повезани бодљикавом жицом. Ући или изаћи могло се само кроз три-четири уска, добро контролисана пролаза.

Један други сведок овако описује изглед логораша – антифашиста, Југословена, Грка и Талијана, који су доспели у логор „Берлин“:

„Једва да су још личили на људе. Услед лета тело им је било покривено прљавим ритама које су скривале крваве загнојене ране. Многи су били у дрвеним ципелама, а велики број на ногама није имао ништа. Листови и бутине били су им танки, као код нормалног човека ручни зглоб. Око њих се ширио смрад истоветан са смрадом из барака. Кожа, где није било рана, имала је чудну сиво-цигла-црвену боју.“

Колико је кроз логоре у Бору прошло људи, тешко је рећи. Сви до сада објављени подаци су непотпуни, али изгледа да је најближи истини податак да је кроз борске логоре прошло током окупације преко 140 хиљада људи.

Највећи број логораша били су из појединих делова окупираних Југославије, претежно из Србије, али је било и припадника других херојских народа.

Страдање мађарских Јевреја

Судбине мађарских јевреја чине посебну причу о страдањима у баракама и на радилиштима борских логора. О томе је остало сведочанство Ђерђа Иштвана у невеликој пообиму, али непревазиђеној по непосредности сведочења, књизи *На смрти осуђени* (Будимпешта, 1957).

Највећа група мађарских Јевреја доведена је у лето 1943. године. Њу су чинили интелектуалци, пореклом Јевреји, чији су преци вековима живели у Мађарској, па су и ови Јевреји усвојили мађарски језик као свој и дали су велики допринос мађарској култури. Међу њима било је и великана мађарске књижевности, као што су песници Миклош Радноти и Ласло Лукач.

Ево једног Раднотијевог стиха у преводу Данила Киша:

У њакво сам доба живео на земљи
кад човек беше њако ниско њао
да је својевољно, сџрасно,
без наредбе клао...

Кроз борске логоре прошло је више од 10 хиљада мађарских Јевреја. Највише их је радило на прузи Бор–Костолац, али и на другим радилиштима. Ноћили су у баракама логора „Брегенц“, „Берлин“, „Минхен“, „Инсбрук“, „Беч“, „Хајденау“ и „Лазница“. Мађарске Јевреје чували су војници мађарско-фашистичке војске, а на челу сваке групе био је по један „тотовац“ (припадник немачке радне организације), као руководилац радова.

Нећемо описати живот у овим логорима јер је то нашим читаоцима већ познато. Многи су од логораша страдали на радилиштима, или су стрељани од Немаца и мађарских фашиста. Последња већа група одведена је из Бора пред наилазак партизана и сви су страдали на крвавом путу који је водио преко Мађарске за Немачку.

Страдао је и песник Миклош Радноти, који је своје последње стихове написао у логору „Хајденау“, у планини изнад Жагубице.

У свом последњем стиху, Миклош Радноти поручује:

Не љролази, друже, зови ме!
Усџаћу оиџи!

Простране мађарске пустаре и дивне мостове на Дунаву између Будима и Пеште видели су само они мађарски Јевреји који су успели да се повежу са илегалном организацијом борских антифашиста и нађу заштиту у партизанским јединицама.

(Из фељџона „Зайиси о Бору и Борском руднику“, Колектив, џеџаџ, 17. новембар 1978)